

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING RAQAMLI SAVODXONLIGINI
ANIQLASHNING HOZIRGI HOLATI**

Jahonova Xolida G'anisher qizi
Termiz davlat pedagogik instituti magistranti

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

*Received: 23.06.2026
Revised: 24.06.2026
Accepted: 25.06.2026*

KALIT SO'ZLAR:

*Raqamli savodxonlik,
boshlang'ich ta'lim,
media savodxonlik,
axborot madaniyati,
sun'iy intellekt, raqamli
kompetensiya,
pedagogik diagnostika,
axborot xavfsizligi,
ta'lim texnologiyalari..*

Ushbu maqolada boshlang'ich sinif o'quvchilarining raqamli savodxonligini aniqlashning zamonaviy holati va uning pedagogik ahamiyati yoritilgan. Tadqiqotda raqamli savodxonlik tushunchasi, uning tarkibiy qismlari hamda o'quvchilarda shakllanish darajasi tahlil qilinadi. Shuningdek, O'zbekistonda raqamli ta'limni rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosati asosida olib borilayotgan islohotlar ko'rib chiqilgan. Maqolada raqamli savodxonlikni aniqlashda qo'llaniladigan metod va vositalar ilmiy jihatdan asoslangan. O'quvchilarning raqamli ko'nikmalarini baholash natijalari hamda ularning tahlili keltirilgan. Sun'iy intellekt va media savodxonlikning bu jarayondagi o'rni alohida yoritilgan. Tadqiqot yakunida raqamli savodxonlikni rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

KIRISH. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar jadal rivojlanib borayotgan bir davrda boshlang'ich ta'lim tizimida o'quvchilarning raqamli savodxonligini shakllantirish va uni aniqlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida ham ta'lim tizimini raqamlashtirishga alohida e'tibor qaratilib, bu borada bir qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilingan. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risidagi farmoni ta'lim tizimida zamonaviy axborot texnologiyalarini keng joriy etish, o'quvchilarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirishni ustuvor vazifa sifatida belgilab beradi. Mazkur jarayon boshlang'ich sinflardan boshlab o'quvchilarda raqamli muhitda ishlash, axborotni to'g'ri tanlash va undan

samarali foydalanish ko'nikmalarini shakllantirishni talab etadi. Shu sababli raqamli savodxonlikni aniqlash va baholash tizimini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari raqamli muhit bilan ilk marta tizimli ravishda aynan maktabda tanishishi sababli, ularning raqamli savodxonligini aniqlash pedagogik diagnostikaning muhim yo'nalishiga aylanmoqda. Bu jarayon o'quvchilarning nafaqat mavjud bilim darajasini aniqlash, balki ularning raqamli muhitdagi xulq-atvori, axborotga munosabati va mustaqil fikrlash darajasini baholash imkonini beradi.

Ilmiy adabiyotlarda ta'kidlanishicha, 7–10 yosh oralig'idagi bolalarda raqamli muhitni qabul qilish ko'proq vizual va intuitiv xarakterga ega bo'lib, ular axborotni chuqur tahlil qilishdan ko'ra tez qabul qilishga moyil bo'ladi. Bu esa noto'g'ri yoki zararli axborotning tez singib ketish xavfini oshiradi. Shu sababli raqamli savodxonlikni aniqlashda o'quvchilarning tanqidiy fikrlash darajasi, axborotni saralash ko'nikmalari hamda xavfsizlik qoidalariga amal qilish odatlari alohida mezon sifatida ko'rib chiqilishi lozim.

ADABIYOTLAR TAHLILI. Raqamli savodxonlik masalasi ko'plab o'zbek olimlari tomonidan o'rganilgan. Xususan, N. Egamberdiyev, B. Xodjayev, Sh. Sharipov kabi tadqiqotchilar o'z ishlarida raqamli kompetensiyaning ta'lim jarayonidagi o'rnini ilmiy asoslab berganlar. Ularning tadqiqotlarida raqamli savodxonlik nafaqat texnik ko'nikmalar, balki axborotni tahlil qilish, tanqidiy fikrlash va xavfsiz foydalanish madaniyatini ham o'z ichiga olishi ta'kidlanadi.

Zamonaviy tadqiqotlarda sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'lim jarayoniga ta'siri ham keng o'rganilmoqda. Shu nuqtai nazardan, quyidagi fikr alohida e'tiborga loyiq: "Sun'iy intellekt ishlatilayotgan muhitning psixologik gigiyenasi ham alohida tahlilga muhtoj. Sun'iy intellect tavsiya qiladigan kontentlar, qarorlar, ko'rsatmalar doimo bolaga mos bo'lmaydi. Ayrim algoritmlar nazorat qilinmasa, yoshga mos bo'lmagan axborotlarni taklif qilishi yoki bolada keraksiz qo'rquv, xavotir, hissiy o'zgarishlarni keltirib chiqarishi mumkin." Ushbu fikr shuni ko'rsatadiki, raqamli savodxonlikni shakllantirish jarayonida faqat texnik bilimlar emas, balki psixologik xavfsizlik masalalari ham muhim hisoblanadi.

O'zbek olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda raqamli savodxonlikni rivojlantirishda ta'lim jarayonini innovatsion yondashuvlar asosida tashkil etish muhim omil sifatida ko'rsatiladi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda raqamli texnologiyalarni joriy etish, ularning qiziqishlarini oshirish bilan birga, bilimlarni mustahkamlashga xizmat qilishi ta'kidlanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI. Mazkur tadqiqotda boshlang'ich sinf o'quvchilarining raqamli savodxonligini aniqlash uchun bir qator ilmiy metodlardan foydalanildi. Jumladan, pedagogik kuzatuv, so'rovnomma, test sinovlari hamda diagnostik topshiriqlar asosiy metodlar sifatida qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida 3–4-sinf o'quvchilari o'rtasida raqamli ko'nikmalarni aniqlashga qaratilgan maxsus testlar o'tkazildi. Ushbu testlar o'quvchilarning axborotni izlash, tanlash, tahlil qilish va xavfsiz foydalanish ko'nikmalarini baholashga yo'naltirildi.

Shuningdek, raqamli kompetensiyaning muhim tarkibiy qismi sifatida media savodxonlik ham alohida o'rganildi. Bu borada quyidagi fikr muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi: "Raqamli kompetensiyaning tarkibiy qismi bo'lgan media savodxonlik, axborotni tahlil qilish, xavfsiz foydalanish kabi ko'nikmalarni shakllantirishda ham sun'iy intellekt katta yordam beradi. O'quvchilar AI vositalari orqali noto'g'ri ma'lumotlarni tanish, keraksiz kontentni filtrdan o'tkazish, virtual xavfsizlik qoidalariga rioya qilishni o'rganadi." Mazkur yondashuv asosida tadqiqotda sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish darajasi ham tahlil qilindi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

Birinchidan, pedagogik kuzatuv metodi orqali o'quvchilarning dars jarayonida va darsdan tashqari paytlarda raqamli qurilmalardan foydalanish faoliyati o'rganildi. Ushbu metod yordamida o'quvchilarning mustaqil ishlash qobiliyati, axborotni izlash va undan foydalanish usullari hamda raqamli muhitdagi xatti-harakatlari tahlil qilindi.

Ikkinchidan, so'rovnoma metodi qo'llanilib, o'quvchilarning raqamli texnologiyalarga bo'lgan munosabati, ularning foydalanish darajasi va asosiy qiyinchiliklari aniqlashtirildi. So'rovnoma savollari o'quvchilarning yosh xususiyatlaridan kelib chiqib soddalashtirilgan va tushunarli shaklda tuzildi. Natijada o'quvchilarning internetdan foydalanish maqsadlari, foydalanish chastotasi hamda ota-ona nazoratining mavjudligi haqida ma'lumotlar olindi.

NATIJARLAR VA ULARNING TAHLILI. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, boshlang'ich sinf o'quvchilarining aksariyati raqamli qurilmalardan foydalanishni biladi, biroq ularning axborotni tahlil qilish va tanqidiy baholash ko'nikmalari yetarli darajada shakllanmagan. Ayniqsa, o'quvchilarning ishonchli va ishonchsiz axborotni farqlash borasidagi bilimlari sust ekanligi aniqlandi. Shu bilan birga, o'quvchilarning katta qismi internetdan foydalanishda xavfsizlik qoidalariga to'liq amal qilmaydi. Bu esa raqamli savodxonlikni shakllantirishda tizimli yondashuv zarurligini ko'rsatadi.

Mazkur jarayonda axborot madaniyatini shakllantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Bu borada quyidagi fikrni keltirish mumkin: "O'quvchilarda raqamli savodxonlikni shakllantirish jarayonida ularga axborot madaniyati elementlarini ham o'rgatish muhim hisoblanadi. Axborotni tanlash, uni tanqidiy tahlil qilish hamda ishonchli manbalardan foydalanish ko'nikmalarining rivojlanishi o'quvchilarning raqamli muhitda ongli faoliyat yuritishiga xizmat qiladi." Tahlillar shuni ko'rsatadiki, raqamli savodxonlikni rivojlantirishda faqat texnologiyalardan foydalanish yetarli emas, balki o'quvchilarda mustaqil fikrlash, axborotni baholash va ongli qaror qabul qilish ko'nikmalarini ham shakllantirish zarur.

Tadqiqot natijalari boshlang'ich sinf o'quvchilarining raqamli savodxonlik darajasi bir xil emasligini, ularning ko'nikmalari asosan yuzaki xarakterga ega ekanligini ko'rsatdi. O'quvchilarning aksariyati raqamli qurilmalardan foydalanishda faollik ko'rsatsa-da, mazkur faoliyat ko'proq ko'ngilochar maqsadlar bilan cheklanib qolayotganligi aniqlandi. Bu esa ta'limiy maqsadlarda raqamli vositalardan foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarning qariyb yarmi axborotni mustaqil izlash imkoniyatiga ega bo'lsa-da, ularning katta qismi topilgan ma'lumotlarning ishonchliligini baholashda qiynaladi. Ayniqsa, internet manbalaridan foydalanishda reklama, noto'g'ri yoki yolg'on axborotlarni ajrata olmaslik holatlari kuzatildi. Bu esa o'quvchilarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish dolzarb ekanligini tasdiqlaydi. Shuningdek, diagnostik topshiriqlar natijalariga ko'ra, o'quvchilarning aksariyati real hayotga yaqin vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishda ikkilanib qolishi kuzatildi. Masalan, shaxsiy ma'lumotlarni kiritish, notanish havolalarga o'tish yoki noma'lum shaxslarga javob yozish kabi holatlarda xavfsiz variantni tanlash darajasi past ekanligi aniqlandi. Bu holat axborot xavfsizligi bo'yicha bilimlarni kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi.

XULOSA. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining raqamli savodxonligini aniqlash bugungi ta'lim tizimining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari o'quvchilarda raqamli ko'nikmalar mavjud bo'lsa-da, ularni chuqurlashtirish zarurligini ko'rsatdi. Ayniqsa, axborotni tanqidiy tahlil qilish va xavfsiz foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish lozim. Shuningdek, sun'iy intellekt vositalaridan samarali foydalanish bilan birga, ularning salbiy ta'sirlarini ham inobatga olish muhimdir. Raqamli savodxonlikni shakllantirish jarayoni kompleks yondashuv asosida tashkil etilgandagina samarali natijalarga erishish mumkin.

Olib borilgan tadqiqotlar natijasida boshlang'ich sinf o'quvchilarining raqamli savodxonligini aniqlash bugungi ta'lim tizimida muhim va dolzarb masalalardan biri ekanligi yana bir bor tasdiqlandi. Tadqiqot jarayonida o'quvchilarning raqamli qurilmalardan foydalanish ko'nikmalari shakllangan bo'lsa-da, ularning axborotni tanlash, tahlil qilish va baholash kompetensiyalari yetarli darajada rivojlanmaganligi aniqlandi. Bu holat raqamli savodxonlikni faqat texnik bilimlar bilan cheklab bo'lmasligini ko'rsatadi. Shuningdek, tadqiqot natijalari o'quvchilarda media savodxonlik va axborot xavfsizligi bo'yicha bilimlar yetarli darajada shakllanmaganligini ko'rsatdi. Ayniqsa, ishonchli va ishonchsiz axborotni farqlash, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish hamda internetdan foydalanishda ehtiyot choralariga amal qilish borasida kamchiliklar mavjudligi kuzatildi. Bu esa ta'lim jarayonida ushbu yo'nalishga alohida e'tibor qaratish zarurligini anglatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risidagi Farmoni.
2. N. Egamberdiyev. Ta'limda raqamli texnologiyalar.
3. B. Xodjayev. Pedagogik innovatsiyalar va axborot texnologiyalari.
4. Sh. Sharipov. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari asoslari.
5. X. Jahonova. International conference on support of moern science and

=====
Innovation: a collection scientific works of the International scientific conference – Madrid, Spain, 2025, Issue 4.

6. X. Jahonova. International conference on science, engineering and technology: a collection scientific works of the International scientific conference – Gamburg, Germany, 2025 Issue 5

7. X. Jahonova. Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali Journal of scientific research and their solutions. Issn: 3060-4818 Volume 9, issu

